

MILYEN NYUGDÍJRENDSZERT?

SIMONOVITS ANDRÁS

Jelentés a Nyugdíj és Időskor Kerekasztal tevékenységéről

Szerk. Holtzer Péter

Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2010.

---

399 oldal, á. n.

2007 elején Gyurcsány Ferenc miniszterelnök létrehozott három kerekasztalt: a Versenyképességi, az Oktatás és Gyermekecsély, valamint a Nyugdíj és Időskor Kerekasztalt (rövidítve: NYIKA), hogy a legjobb szakértők dolgozzák fel e hosszú távú tervezést igénylő területek legfontosabb kérdéseit. Az akkor még szocialista-liberális kormányzat azt hihette: lehet értelmes reformokat megtervezni és bevezetni Magyarországon. A 2008. márciusi populista népszavazás után e remények elhaltak. Viszont a NYIKA munkájának befejezése feltételként szerepelt a magyar kormány és a nemzetközi pénzügyi szervezetek 2008. évi válságkezelési megállapodásában (lásd később). A kerekasztalok színvonalas jelentései jó alapot adhatnak a későbbi kormányzati reformokhoz.

Az első két kerekasztal munkája már korábban befejeződött. A NYIKA jelentése elektronikus formában 2009 novemberére készült el, könyv formában pedig 2010 tavaszán jelent meg. Huszonhét szerző jegyzi, a szerkesztő a NYIKA elnökeként Király Júliát felváltó Holtzer Péter volt. A nyitó összefoglaló fejezetet névtelen közösség írta – tagja volt az elnökön kívül (betűrendben) Augusztinovics Mária, Kovács Erzsébet és Matits Ágnes; a többi fejezetet az egyes szakértői

---

* ■ Köszönetem fejezem ki Augusztinovics Máriának, Banyár Józsefnek, Fehér Csabának, Gál Róbertnek, Patkós Annának és Réti Jánosnak, hogy a cikk korábbi változatait konstruktívan javították. Természetesen a cikkben szereplő állítások összességével egyikük sem ért egyet.

1 ■ Peter A. Diamond – Peter R. Ország: *Saving Social Security*. Brookings Institution, Washington, 2004., magyar nyelvű ismertetése: Simonovits András: *Hogyan óvjuk meg az (amerikai) társadalombiztosítási nyugdíjrendszert? Magyar szemmel* P. A. Diamond – P. R. Ország könyvéről. *Közgazdasági Szemle*, 51 (2004), 752–767. old.

2 ■ Augusztinovics Mária (szerk.): *Körkép reform után. Tanulmányok a nyugdíjrendszerről*. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Bp., 2000.

3 ■ Simonovits András: *Nyugdíjrendszerek: tények és modellek*. Typotex, Bp., 2002.

4 ■ Gál Róbert Iván – Ichiro Iwasaki – Széman Zsuzsanna (eds.): *Assessing intergenerational equity: An interdisciplinary study of aging and pension reform in Hungary*. Akadémiai, Bp., 2008.

---

csoportok. A könyv műfaját tekintve valahol félúton helyezkedik el a hivatali dokumentum és a tudományos tanulmány között.

Írásomban csak a NYIKA jelentésével foglalkozom.* Feltehetően a BUKSZ minden olvasója hallott már a nyugdíjrendszerek nemzetközi és hazai problémáiról: a népesség elöregedése és az elégtelen arányú foglalkoztatás (azon belül a kereseteltitkolás és a korai nyugdíjba vonulás) okozta rövid és hosszú távú gondokról. Mint más országok hasonló célú dokumentumai, a NYIKA jelentése is azt tárgyalja, hogyan kell módosítani a jelenlegi nyugdíjrendszer szerkezetét (például a munkanyugdíjak és azon belül a magánnyugdíjak súlyát) és paramétereit (például a nyugdíjkorhatár kitolásával és a már megállapított nyugdíjak indexálásának csökkentésével). A NYIKA mindegyik szakértői csoportja jelentős mennyiségi és minőségi változtatásokat javasolt, amelyek azonban alapvetően eltérnek egymástól. Az önmagukban ésszerű javaslatok más-más világképbe illeszkednek, más-más értékek és érdekek figyelembevételével osztanak el a terheket a társadalom különböző korcsoportjai és rétegei között.

A nyugdíjjal kapcsolatos kérdésekkel már évtizedek óta viaskodik a nemzetközi szak- és köziradalom. Az Egyesült Államok egymást követő elnökei rendre szakértői bizottságokat hoznak létre, amelyek azután jelentést adnak közre a kívánatosnak tartott nyugdíjreformról. Az elméleti közgazdászok is gyakran foglalkoznak a nyugdíj kérdéseivel; tanulmányaik kisebb-nagyobb matematikai modellekkel támogatják meg egymásnak homlok-egyenest ellentmondó érveiket. Egy világhírű elméleti közgazdász és egy gyakorlati közgazdász, aki jelenleg az Obama-féle kormányzat költségvetési igazgatója, saját elképzeléseiket – az 1997. évi magyar reformmal meglepő párhuzamot mutató – Bush-féle nyugdíjreformmal szemben fogalmazták meg.¹ A magyar szakirodalomból itt csak három munkát említek: a tíz évvel ezelőtt megjelent *Körkép reform után* című kötethez Augusztinovics Mária a legjobb szakembereket kérte föl, hogy az általa kidolgozott szerkezetben dolgozzák fel a nyugdíj kérdéseit.² A nyugdíjmodelllezés elvi alapjait könyvemben vázoltam,³ a nyugdíjrendszer és a nemzedékek közötti újraelosztás kapcsolatát pedig Gál Róbert Iván és munkatársai elemezték.⁴

A NYUGDÍJKÉRDÉS

A hagyományos társadalmakban viszonylag kevés ember érte meg az időskort, és hacsak nem tartozott

a kiváltságosok szűk körébe, nagyon nehezen élt meg csekély megtakarításaiból vagy családi kegyelemkenyérrel. A modern társadalmakban viszont lassan szinte mindenki megéri az időskort, és az időskori megélhetést jelentős részben a nyugdíjrendszernek kell biztosítania. Ma minden felnőttet érint a nyugdíjkérdés: fiatalként mint járulékfizetőt, időskorában pedig mint nyugdíjast, vagy ha idő előtt hal meg, akkor mint özvegyi nyugdíj vagy árvasági segély származtatóját. A jobb megértés kedvéért bevezetünk két fogalmat:

1. *szolgáltatással meghatározott rendszer*, amelyben az egyéni nyugdíj előre meghatározott szabály szerint függ a szolgálati időtől és az életpálya egy meghatározott szakaszának átlagos keresetétől;

2. *járadékkal meghatározott rendszer*, amelyben az egyéni nyugdíj az életpálya során az egyéni nyugdíj-számlán felhalmozott nyugdíjtökből számított életjáradék.

Először 1889-ben Németországban, majd egyre több országban vezették be a tőkésített magánnyugdíjrendszert: minden alkalmazott rendszeresen nyugdíjjáradékot fizetett, amelyet nyugdíjba vonulásáig a nyugdíjpénztárak kamatoztattak. Meglepő lehet, de az akkori nyugdíjpénztárak úgy működtek, mint jelenleg a szolgáltatással meghatározott társadalombiztosítási (röviden: tb-) rendszerek. Mivel a két világháború és a nagy gazdasági válság során az évtizedeken át felhalmozott nyugdíjvagyonok fizikailag megsemmisültek vagy pénzügyileg elértéktelenedtek, be kellett vezetni a felosztó-kirovó rendszert. Az állam minden évben minden dolgozóra kirotta a keresetével arányos befizetendő összeget, azaz a járulékot, és a befolyt összeget egyenlően (alapnyugdíj), vagy keresetarányosan, vagy a kettő valamilyen kombinációjával felosztotta a nyugdíjasok között. Az alapnyugdíj inkább az időskori szegénység ellen véd, a munkanyugdíj pedig a kieső keresetet pótolja. A magánnyugdíjrendszer egyes hívei könnyen megfélemednek arról, hogy a sokat szidott tb-rendszer kedvencük romjain született, ám a 2008-ban ránk törő újabb nemzetközi gazdasági válság ismét próbára tette a magánnyugdíjrendszereket.

Eleinte a tb-rendszerek nagyon sikeresek voltak, mert szinte a semmiből egyre jelentékenyebb nyugdíjakat fizettek a nyugdíjasok egyre növekvő seregének. Ennek áldásos hatására a nyugdíjasok fokozatosan kikerültek a szegények kategóriájából. A sikernek több oka is volt: 1. a rendszer bevezetésének logikája miatt évtizedekig kevés nyugdíjas és sok befizető volt a rendszerben; 2. a munkatermelékenység és a népességszám gyorsan nőtt, ami bőven ellensúlyozta a nyugdíjazás-kor várható élettartam fokozatos növekedését és a kieső magánmegtakarításokat. Csak évtizedek múltán jött a kiábrándulás: 1. a tb-rendszerek beértek, lassan minden idős ember jogosulttá vált; 2. a népesség elkezdett öregedni. 1964 után (de van, ahol már előbb) az egy nőre jutó születésszám (hivatalos nevén: teljes termékenységi ráta) a fejlett országokban (ingadozásokkal ugyan, de) fokozatosan csökkent, és a legtöbb fejlett országban jóval a népességet stabilizáló 2,1-es érték

alá esett. 1973 után a munkatermelékenység növekedése is lelassult. E két folyamat együttes hatására az a veszély fenyegetett, hogy felborul a tb-nyugdíjrendszerek egyensúlya. A járulékkulcs további emelése túlzottan megdrágította volna a foglalkoztatást. A nyugdíj/kereset arány, azaz a relatív nyugdíjszint csökkentése viszont a kisnyugdíjasok tömegeit taszította volna nyomorba. Mivel a reálkamatlábak növekedtek, sok országban újra előtérbe került a tőkésített magánnyugdíjrendszer, amely egyébként több országban (pl. az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában stb.) mindvégig fennmaradt. A tőkésített nyugdíjreform támogatói nemes egyszerűséggel úgy tettek, mintha zöldmezős beruházást valósítanának meg (ahogyan a mátyásföldi Ikarusz-gyár helyett Esztergomban gyártanak Suzukit). Mivel a reálkamatláb jóval nagyobb, mint a gazdasági növekedés üteme, célszerűnek látszott a tb-nyugdíjrendszert felváltani a tőkésített rendszerrel.⁵

Ezt a lefegyverző logikát követve Chile 1981-ben elsőként tért vissza a kötelező magánnyugdíjrendszerhez. A volt szocialista országok közül elsőként Magyarország vezette be a kétpillérű kötelező nyugdíjrendszert 1998-ban (aztán többek közt Lengyelország és Szlovákia). Nálunk a nyugdíjjáradék háromnegyede továbbra is a tb-kasszát gyarapítja, de egynegyede már a magán-pénztárak által kezelt nyugdíjszámlát.

A magánnyugdíjak működése nagyon egyszerűnek tűnik: a munkáltató minden hónapban befizeti a dolgozó helyett a járulékot, és az egyéni nyugdíjtőke a takarékpénztári megtakarításhoz hasonlóan gyarapszik. Ha valaki (vagy a munkáltatója) keveset fizet be, vagy hamar megy nyugdíjba, magára vessen: kevés lesz a nyugdíja.

A tb-nyugdíjrendszer működése látszólag bonyolultabb: a kormányzatnak meg kell határoznia egyrészt a nyugdíjkorhatárt, amelyet elérve a dolgozó nyugdíjba mehet, illetve nyugdíjba küldhető, másrészt a tb-nyugdíj értékét: hogyan függ a korábbi keresetektől a kezdő nyugdíj megállapítása, s a már megállapított nyugdíj évről évre hogyan változik (indexálás). Elyben a felosztó-kirovó rendszernek önfenntartónak kellene lennie, de gyakran az állami költségvetésből származó kiegészítésre szorul, ha ugyan nem a teljes nyugdíjat a költségvetés fedezi.

A kormányzat feladata mindkét rendszerben a nyugdíjjáradékkulcs megfelelő megállapítása (se túl alacsony, se túl magas ne legyen), amely meghatározza a bruttó keresetből befizetendő járulékot, illetve a nyugdíjplafont (mekkora keresetig kell járulékot fizetni). A tőkésített magánrendszer is az állami költségvetésből kell támogatni, ha bajba jut. A magánnyugdíj-megtakarításaikat felélőknél is a hónapok alá kell nyúltni, mert a jóléti állam nem nézheti tétlenül,

5 ■ Persze ha figyelembe vesszük, hogy a tb-rendszert nem lehet olyan egyszerűen bezárni, mint egy gyárat, akkor a magánosítás előnyei elvesznek. Sőt ha a működési költségeket is figyelembe vesszük, akkor az előny akár hátrányba is fordulhat.
6 ■ Augusztinovic Mária: Népeség, foglalkoztatás, nyugdíj. *Közgazdasági Szemle*, 52 (2005), 5. szám, 429–447. old.

ha valaki nélkülöz, illetve ha egyre több a nélkülöző nyugdíjas, akkor számottevő politikai erővé válhatnak.

A rendszerváltó országokban a gyökeres gazdasági átalakítás nyomán a korábbi kapun belüli munkanélküliség a kapun kívülivé vált, a munkapiacról tartósan kiszorulók egy része munkanélküli lett, másik része nyugdíjba vagy a rejtett gazdaságba menekült, vagy pedig eltartott lett. Bár a keresetek reálértékével párhuzamosan csökkent a nyugdíjak reálértéke is, de 1996 körül szinte mindenütt megfordult a trend. Hazánkban a magánnyugdíjrendszer 1998-as bevezetésével párhuzamosan a megmaradó tb-nyugdíj is fokozatosan keresetarányossá válik, az ún. munkanyugdíj kizárólagos lesz. Hamarosan látni fogjuk, hogy ezek válnak a NYIKA-reformok fő kérdéseivé.

A magyar nyugdíjrendszer 2000-ben lépett a (lengyel, szlovák stb.) sorsársaiétól eltérő útra, a fenntarthatatlanság útjára: előbb a Fidesz-kormány csökkentette a tb-járadékulcsokat, majd a szocialista-liberális koalíció fokozatosan bevezette a 13. havi nyugdíjat, ráadásul a mértéktelen fizetésemelésekkel párhuzamosan a nyugdíjak is meglódtak. Az már szinte tréfának hat, hogy az ellenzéki Fidesz 2006-ban 10 százalékpontos járulékcsökkenés mellett a 14. havi nyugdíjat is megígérte, de balszerencséjére nem volt módja beváltani ígéretét. Aztán jött a hidegzuhany. A 2006–2008 közötti megszorítások a nyugdíjrendszert is érintették, majd a nemzetközi gazdasági válság szinte elsőként Magyarországot rendítette meg. Kiszáradtak a külföldi hitelek, az exportvezérelt ipar összeomlott. Szerencsére a Nemzetközi Valutaalap, a Világbank és az Európai Unió késlekedés nélkül tekintélyes nagyságú, kedvezményes gyorskölcsönben részesítette Magyarországot, de szigorú feltételeket szabott: véget kell vetni az állami túlköltekezésnek.

Nemcsak a 13. havi nyugdíjat kellett azonnal megszüntetni, hanem hamarjában hosszú távú nyugdíjterveket is kellett készíteni. „A kormány 2008 őszén [...] a nagy volumenű hitelszerződés egyik feltételként vállalta, hogy a hitel negyedik részletét 2009 negyedik negyedévében akkor hívhatja le, ha a Nyugdíj és Idősor Kerekasztal szakértői munkája alapján a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát javító, a jövőben lehetséges lépésekre vonatkozó javaslatokat fogalmaz meg.” (20. old.) A Bajnai-kormány gyorsan cselekedett: megszüntette a 13. havi nyugdíjat, leállította a már megállapított nyugdíjak reálértékének a reálkereset növekedési ütemét fele részben követő – emelését, és törvénybe iktatta a nyugdíjkorhatár 2012–2018 közötti fokozatos felemelését 62-ről 65 évre. Ez a három intézkedés – durva becsléssel – kb. háromszor 10, azaz 30%-kal csökkentheti hosszú távon a nyugdíjkiadásokat.

Persze az ördög a részletekben lakik. Mi legyen azokkal, akik nem képesek vagy nem akarnak 65 éves korukig dolgozni? Korábban ezért minimális büntetés járt, ami nem is nagyon hatott, majdnem mindenki a minimális nyugdíjkorhatáron, 60 évesen ment nyugdíjba. Ha viszont súlyosabb a büntetés – mondjuk, az amerikai példát követve, hiányzó szolgálati évenként

8%-kal csökken a nyugdíj –, akkor túl sok nyugdíjas kerülne a szegénységi küszöb alá, ami viszont állami nyugdíj-kiegészítést követelne meg. Hasonló hatású lehet az értéktartó nyugdíj bevezetése is, hiszen a szegénységi küszöb az átlagkeresettel együtt emelkedik: tehát a kezdetben kisnyugdíjasnak számítók fokozatosan egyre többen szegénységi segélyre szorulnának. S bár egy gyorsan öregedő népességben a nyugdíjkorhatár emelése hosszú távon nem növeli a munkanélküliséget, rövid távon, különösen válságos időkben, a túl gyors emelés súlyosbíthatja a munkanélküliséget. A *Jelentés* előszava csak látszólagos egyensúlyról beszél, amelyet „a különböző társadalmi csoportok érdekérvényesítő képessége megbillent” (10. old.). A NYIKA-jelentésben javasolt reformok valóban eltérően osztják el a terheket a jelenlegi és jövőbeli nyugdíjas korosztályokon belül és az egyes korosztályok között.

A JELENTÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI

Az olvasóbaráttra szerkesztett könyv főszovege mindössze 100 oldal, a terjedelem háromnegyedét a mellékletek teszik ki. A bevezetést és a hatásvizsgálat megalapozását a hatásvizsgálat bemutatása és értékelése, majd a kerekasztal további eredményeinek ismertetése követi. E szöveg jelentős része közös munka eredménye, a mellékletek zömét viszont szerzők jegyzik.

Kezdjük a könyv ismertetését az 51. oldalon található táblázattal, amely Augustinovicz Mária egy korábbi munkájának eredménye.⁶ Augustinovicz adott évben három osztályba sorolta az aktív korú népességet: az állandó alkalmazásban álló alfákra, az év során hol alkalmazott, hol nem alkalmazott („ingadozó”) bétákra, és az egész évben munkanélküli gammákra. A táblázat harmadik oszlopában szerepeltetett pontszám a nyugdíj-biztosítási hozzájárulások alapja (NHA) – a szolgálati évek számának és az átlagos relatív keresetnek a szorzata –, az ötödik oszlop tünteti fel az átlag alattiak százalékos arányát. A kívánatos pontszám 40, de ezt átlagosan még az alfák sem érik el; s a táblázatban lefelé haladva egyre nő az adott csoportban az NHA szempontjából átlag alattiak aránya.

A nyugdíj-biztosítási hozzájárulás alapja 60 éves korban

	Szolgálati évek száma	Átlagos relatív kereset	Pontszám	Átlag alattiak %
Állandó (alfa)	36,4	90,7	33,0	56,7
Ingadozó (beta)	30,5	84,1	25,7	64,4
Munkanélküli (gamma)	26,8	62,0	16,6	87,7
Átlag	32,8	84,9	27,9	64,7

Ezt a munkapiaci leírást további, itt nem részletezendő elemekkel együtt, elfogadták a közreműködők.

dők, lehetővé téve a különböző elképzelések (ha nem is tökéletes) összehasonlíthatóságát. Az egyes szakértői csoportok ugyanis meghatározhatták saját nyugdíj-elképzelésüket, amelynek hatását a közös modellben számszerűsítették. Az értékelés is közös szerkezetben történt. Az egyes elképzelések ismertetése előtt érdemes a legfontosabb kérdéseket külön tárgyalni.

Az elképzelések a munkanyugdíj – az életpályakeresettel arányos nyugdíj – elvéhez kapcsolódtak, de ezen túl két dimenzióban különböztek egymástól:

1. mekkora legyen az alapnyugdíj súlya a rendszerben (0, vagy 1/2 vagy 1);

2. mekkora a magánrendszer súlya a rendszerben (0 vagy 1/8 vagy 1/4 vagy 1)?

Az alapnyugdíjat kiegészítő munkanyugdíjakra vonatkozóan három, nagyon hasonló megoldás vetődött fel:

A) a szolgálati idő és az átlagkereset szorzatával arányos nyugdíj (a 2013-as rendszer);

B) a nyugdíj az évek során szerzett nyugdíjpontok összege, ahol az éves nyugdíjpont az egyéni és az átlagkereset hányadosa;

C) eszmei nyugdíjszámla, amely mesterséges kamatlábbal szimulálja a tőkésített rendszer működését.

(A rövidség kedvéért nem jelzem külön, hogy az alapnyugdíjat mellőző rendszerekben rászorultsági nyugdíj szerepel.)

A NYIKA által vizsgált legfontosabb kombinációk a következők:

- a) változatlan nyugdíj (0, 1/4, A);
- b) pontrendszeres nyugdíjrendszer (0, 1/4, B) – Borlói Rudolf, Réti János;
- c) pontrendszer és alapnyugdíj (1/2, 1/8, B) – Augusztinovics Mária, Matits Ágnes;
- d) névleges egyéni számla (0, 1/4, C) – Banyár József, Gál Róbert Iván, Mészáros József;
- e) általános alapnyugdíj (1, 0) – Fehér Csaba;
- f) természetes nyugdíjrendszer (0, 0, C) – Németh György.

A *pontrendszeres nyugdíjrendszer* fő szempontja, hogy a „nyugdíjak legyenek arányosak a biztosítási teljesítménnyel”, ezért a „nyugdíjnak nemcsak induláskor, hanem a teljes nyugdíjas életszakaszban ki kell fejeznie a biztosítási teljesítményt”, amely célnak „csak a bérindexált nyugdíjak felelnek meg” (218–219. old.). Úgy vélem, hogy az 1992–1998 közti bérindexált nyugdíjhoz való visszatéréshez oly mértékben csökkenteni kellene a kezdő nyugdíjakat, hogy ez politikailag kivitelezhetetlen lenne. A Bajnai-csomagban említett 10%-os csökkentést meg kellene duplázni, hiszen a 2009-es rendszer is már csak 50%-os bérindexálást tartalmazott. Való igaz, a pontrendszer működik, például a mintaadó Németországban, ám a szakemberek ott is attól félnek, hogy a nyugdíj-költségvetési egyensúlyt fenntartó demográfiai korrekció annyira lenyomja majd a nyugdíjakat, hogy végül a nyugdíjasok elviselhetetlenül nagy aránya részesül majd rászorultsági nyugdíjban.

A *pontrendszeres nyugdíj* abban különbözik a 2013-as rendszertől, hogy nem adódik össze két, egymást követő időszak alatt szerzett jogosultság, s ezért nem fordulhat elő benne, hogy valaki egy év nyugdíjkorhatáron túli munkavégzés miatt végül kevesebb havi nyugdíjat kapjon, mivel az átlagkeresete hirtelen csökkenését nem ellensúlyozza a „továbbdolgozás”. Ez a rendellenesség gyakran jelentkezett az átmenet kezdetén, amikor az átlagkeresetek reálértéke zuhant (például 1995-ben 12%-kal), és az átlagkereset egyébként is rövid időre vonatkozott. Kiegyensúlyozott körülmények között a pontrendszer és a 2013-as rendszer között nincs nagy különbség.

A *pontrendszer + alapnyugdíj rendszere* abban különbözik a tiszta pontrendszertől, hogy a teljes nyugdíjnak egy része, mondjuk a fele, minden öregségi nyugdíjasként egyformán jár, és csak a másik felét osztják el a szerzett nyugdíjpontok arányában. A szerzők azért javasolják ezt a rendszert, mert a nyugdíjrendszeren belül oldja meg a kisnyugdíjasok támogatását, és – a rászorultsági nyugdíjjal ellentétben – a kis keresetűeket is munkára ösztönzi. További előnynek tartják, hogy a munkát terhelő járulék kulcsa jelentősen csökkenthető, és az alapnyugdíj áfaemeléssel fedezhető. Érdekes következmény, hogy a kötelező magánnyugdíj járulékkulcsa is arányosan csökkentendő. Itt jegyzem meg, hogy még ennél is újraelosztóbb nyugdíjrendszer működik Csehországban, de feltehetően ott jobb a járulékfizetési fegyelem, mint nálunk, és a csehek hajlandók nyugdíjjárulék helyett nyugdíjadót fizetni. További kérdések: vajon az üzleti szféra, amely még a sokkal kisebb méretű önkéntes magánnyugdíjakat érintő megszorításokra is hevesen reagált, eltűrné-e biztos üzleti részének felezését? Meddig lehet emelni a 25%-os áfakulcsot, és hogyan hatna egy áfakulcsemelés a határ menti kiskereskedelemre?

A *névleges egyéni számla* valamilyen mesterséges kamatláb segítségével kamatoztatja a dolgozó éves nyugdíjjárulékait, majd a dolgozó nyugdíjba vonulásakor a névleges egyéni számlán keletkezett nyugdíjvagyont elosztja a nyugdíjazáskor várható élettartammal. Leegyszerűsített példával: egy nő 62 éves korára összegyűjtött 20 millió Ft-ot, és statisztikailag 20 éve van hátra, akkor évi 1 millió Ft nyugdíj jár neki. Ha a kormányzatnak sikerül jól beállítania a rendszer kamatlábat, és jól jelzi előre a várható élettartamokat, akkor egy ilyen rendszer automatikusan megvalósítja a korosztályok közötti és a korosztályokon belüli méltányos elosztást, anélkül hogy tényleges pénztőkét kellene felhalmoznia, mint a tőkésített nyugdíjrendszerben.

Svédországban jól, Lettországból rosszul működik ez a rendszer. Fő vonalaiban hasonlít egy rugalmas pontrendszerhez, ahol a nyugdíjpont értékét jól választják meg. Véleményem szerint nem érdemes túl sok időt pazarolni az eszmei számla és a pontrendszer

7 ■ Orbán Gábor – Palotai Dániel: Gazdaságpolitikai és demográfiai kihívások a magyar nyugdíjrendszerben. *Közgazdasági Szemle*, 53 (2006), 583–603. old.

8 ■ 336. old. 20. melléklet, 5. táblázat

közötti vitára, inkább azt kellene belátni, hogy mindkét rendszerben időnként csökkenhet a már megállapított nyugdíjak reálértéke. Emellett egy ilyen névleges számlarendszer jól megfér a tőkésített magánnyugdíjrendszerrel, nem véletlen, hogy szószólói modellezik az általuk mérlegelt névleges rendszer teljes felváltását a tőkésített rendszerrel.

Havran Dániel tanulmánya a fejlett (OECD) országok nyugdíjrendszereit hasonlítja össze.

Ha valóban minőségi különbség volna az egyes nyugdíjrendszerek között, akkor az összehasonlításból egyértelműen kiderülne, hogy lévén A rendszer jobb, mint B, nekünk is A-t kellene bevezetnünk.

Csak hogy ugyanaz a rendszer az egyik országban sikeres, egy másikban meg nem. Tehát nem feltétlenül a rendszerek, hanem az országok között van jelentős különbség! (Mint a viccben: ha egy svájci vonatállomáson az óra késést mutat, akkor vagy az óra, vagy a vonat nem svájci.)

ÉRDEMEK

A kötetben dokumentált hároméves kollektív munka lerakta a hazai állami nyugdíjvizsgálatok alapját. Az 1997-es nyugdíjreformot nem készítette elő ilyen munka, sőt a külföldi szakértők által készített matematikai modellt semmilyen állami intézmény sem tartotta karban, bár a Pénzügyminisztériumban folytak ilyen irányú kutatások, és korlátozott keretben a TÁRKI is végzett modellszámításokat. Jóval később kezdte újra a modellezést az MNB két fiatal kutatója,⁷ akik azóta már az üzleti életben tevékenykednek. Remélhető, hogy a következő kormány nem dobja a szemébe ezt az anyagot, hanem esetleg újabb, esetleg szűkebb körű kerekasztal megszervezésével folytatja a munkálatokat.

Imponáló, hogy a teljesen eltérő gondolkodású szakértők képesek voltak egységes modellben megfogalmazni elképzeléseiket. Az egyik véglet az, amelyik lényegében megtartaná a jelenlegi munkanyugdíjrendszert (ide sorolom a pontrendszert és a névleges egyéni számlát is), a rászorultsági nyugdíj bevezetésével és kiterjesztésével pedig minimálisra korlátozná és a szociális kiadásokba terelné a jogosulatlanok segélyezését. A másik véglet az, amelyik a munkanyugdíjat felszámolná, és csak alapnyugdíjat fizetne. A két véglet között helyezkedik el a pontrendszer plusz alapnyugdíj. Külön érdekesség, hogy az eszmei nyugdíjrendszer hívei alternatívaként megfogalmazták a felosztó-kirovó rendszer fokozatos kivezetését, felváltását a tőkésített rendszerre: egy csoport nem szokott két elképzeléssel előállni, hiszen azok egymás hitelét gyengítik.

A szerzők az átlagok mögé hatolva, részletes felbontással számoltak. A nem szakértő számára a felbontás fontosságát a már korábban bemutatott táblázat esetében például az jelzi, hogy míg egy aggregált modellben az átlagnyugdíj arányos az átlagos szolgálati idő és az átlagos kereset szorzatával, a valóságban minél tovább dolgozik valaki, statisztikailag annál nagyobb az átlagkeresete, tehát a részletezettebb modellben

kisebb arányossági szorzót kell szerepeltetni, mint az összevontban.

A kötet kiállítása méltó a tartalmához: Patkós Anna kiadói szerkesztő, Környei Anikó tipográfus, Szalai Éva nyomdai előkészítő a tőlük megszokott színvonalas teljesítményt nyújtják.

HIBÁK

1. A legnagyobb gond, hogy bizonyos vonatkozásokban túl részletes a vizsgálat, másokban viszont túl elnagyolt. Például sok százezer típust különböztetnek meg, miközben elmaradt a más országokban már korábban végrehajtott, fontosabb parametrikus lépések (az árin dexálás bevezetése és a nyugdíjkorhatár további emelése) modellezése. Ezeket a lépéseket a Bajnai-kormány végül is pár hónappal a vizsgálat lezárása után megtette, és durva hatásbecslésüket a bevezetésben említettem. Emiatt igazságtalanul rosszul vizsgázik a svéd rendszer, hiszen az egyensúly betartása miatt szükségképpen kisebb nyugdíjat fizet, mint a tartós állami költségvetési támogatást élvező, idealizált német társa. (A valóságban azonban a német pontrendszer nagyon is szigorúan reagál a kedvezőtlen demográfiai fejleményekre, és féltő, hogy hosszú távon a Havran-féle összehasonlításban szereplő, túrheterenül alacsony relatív nyugdíjszínvonalhoz hasonló értéket ad majd.)

2. A tiszta pontrendszert és a részleges pontrendszert elemző tanulmányok szerzői nem tudtak megegyezni abban, hogyan modellezzék az átmenetet. Emiatt eredményeik közvetlenül nem hasonlíthatók össze.

3. Bár a kötet szerzői elismerik, hogy a tanulmányok nem veszik figyelembe a nyugdíjrendszer ösztönző hatásait, kvantitatív hatásait nem is próbálják meg felbecsülni. Ez a kifogás a leglátványosabban talán a munkanyugdíjat kivezető cikkel szemben vehető fel: miért fizessen 40 éven keresztül – igaz, egyre csökkenő – nyugdíjjárulékot egy jól kereső, kezdő dolgozó, akinek ebből már semmilyen közvetlen haszna nem lesz? Épp ezen megfontolás alapján támogatom a tiszta pontrendszeres paradigmát az alapnyugdíjjal kombinálttal szemben.

4. A nemzetközi összehasonlítás egyes adatokat kritikátlanul átvesz más forrásokból, más adatai pedig elavultak. Az elsőre példa a kötetben szereplő adatpár: ha a német átlagos nyugdíjszint (a nettó keresethez képest) mindössze fele az osztráknak (36,9 vs. 72,8%), ez hogyan fér össze azzal, hogy a nyugdíjvagyon/átlagjövedelem (helyesen: kereset) már 2/3-a (például a férfiaknál 6,7 vs. 10,6)?⁸ A másodikok példázák a 324. oldalon a 11. ábra adatai több ország 2008. évi (eleji vagy végi?) GDP-arányos eladósodottságáról (helyesen: államadósságáról), amely a világgazdasági válság viharában röpké másfél év alatt egyes országok esetében 50–100%-kal is nőtt.

Ezek a hibák azonban eltörpülnek a kötet erényei mellett, amelyet remélhetően minél többen elolvasnak – mindenekelőtt a következő kormányok szakemberei! □